

Татарстан Республикасы “Лениногорск муниципаль районы” муниципаль берәмлеге
“Мәгариф идарәсе” муниципаль учреждениесе

Татарстан Республикасы “Лениногорск муниципаль районы” муниципаль берлеге
“Мәктәптән тыш эш Үзәге” муниципаль бюджет балаларга өстәмә белем бирү учреждениесе

Принято
на заседании педсовета ЦВР
Протокол № 1 от 1 сентября 2021г

Утверждаю
Директор ЦВР
Н.А. Багаутдинов
Приказ № 59-Д от 1 сентября 2021г.

Сэнгать юнәлешендә өстәмә гомуми белем бирү программасы

«Тел күрке-сүз»

**Укучыларнын яше -12-16 яшь
гамәлгә ашыру вакыты– 1 ел**

Автор -төзүче:
Өстәмә белем педагогы
Фатхутдинова Рузилә Талгатовна

Шөгер-2021

Аңлатма язуы

Программа түбәндәге документларга нигезләнеп төзелде:

-Бала хокуклары конвенциясе

-Рәсәй Федераль Конституциясе(9.36,42,58,71,72,114)

-“Мәгариф турында” Рәсәй Федерациясенәң законы

-Санитар-эпидемиологик кагыйдәләре һәм нормативлары.Сан.ПиН 2.4.4.3172-14

-Балаларга өстәмә белем бирү концепциясе (от.04.09.2014)

-Рәсәй Федерациясенәң тәрбия үсеше стратегиясе (2025 елга кадәр)

“Мәгариф турында” Татарстан Республикасы законы №68-ЗРТот 22.07.2013.

-Указ Президента Российской Федерации от 29 мая 2017 года № 240 "Об объявлении в Российской Федерации Десятилетия детства"

- Приказ МО и Н РФ от 29.08.2013г № 1008 «Об утверждении порядка организации и осуществления образовательной деятельности по дополнительным общеобразовательным программам»

-Постановление КБ РТ от 12 октября2011 №846 «О внесении изменений в отдельные постановления КБ РТ»

- Приказ МО и Н РТ № 1465/14 от 20 марта 2014 года «Об утверждении Модельного стандарта качества муниципальной услуги по организации предоставления дополнительного образования детей в многопрофильных организациях дополнительного образования»

-ТР Лениногорск муниципаль районы “Мәктәптән тыш өстәмә белем бирү үзәге” уставы

- ТР Лениногорск муниципаль районы “Мәктәптән тыш өстәмә белем бирү үзәге” программасының укуыту планы.

Түгәрәк эшчәнлегә түбәндәге принципларга таяна:

- укуыту-тәрбия процессларының бербөтенлегә;

- укучыларның яшь һәм шәхси үзенчәлекләрен истә тоту;

- укучыларның эзләнүчән, ижади характерда булуы;

- укучыларның эзләнү-ижади формаларын катлауландыру;

- тәрбия системасының халыкларның тарихы, әдәбияты, гореф-гадәтләре белән тыгыз бәйләнештә булуы;

- укучыларның ижади мөмкинлекләрен ачу, үстерү;

юнәлеше:сәнгати-эстетик,укуыту формасы-көндөзгә(дистанцион булырга мөмкин)

актуальлегә:туган телнең аралашу даирәсен, дәрәжәсен киңәйтеп,телгә ихтирам тәрбияләү.

Программаның яңалагы:

Укучыларның яше: 12 яшьтән 16 яшькә кадәр.Түгәрәк планы укучыларның яшь үзенчәлекләренә туры китереп төзелде.

Тормышка ашыру вакыты: 1 ел

Дәрәс расписаниясе: 1елга -112 сәгать. Атнага 2шәр сәг. исәбеннән.Түгәрәк утырышлары махсус расписание нигезендә үткәрелә. План проекты белән түгәрәккә йөрүче укучылар таныштырыла.

Программаның максаты:”Тел күрке- сүз” түгәрәге оештыруның төп максаты- дәрестә алган белемнәрне тирәнәйтү һәм киңәйтү, аларны тормышта гамәли куллана белү күнекмәләрен бирү. Кеше тормышында сүз сәнгатенең гаять әһәмиятле роль уйнавын аңлату; фикерне аңлашлы, күңелдәге хисне матур итеп әйтеп бирә белергә, дәрәс сөйләшергә өйрәнү; укучыларда әхлакый зәвык тәрбияләү. Бәйләнешле сөйләм телен үстерү, татар халык уеннары белән таныштыру, аларны өйрәнүдә милли төбәк компоненты куллану.

Бурычлары: туган телебезнең тарихы турында мәгълүмат бирү;

- жирле сөйләмезнең үзенчәлекләрен өйрәнү;
- әдәби телдә сөйләм һәм язма тел байлыкларын үстерү;
- ижади хезмәткә омтылыш тәрбияләү;
- чыгыш ясау, аралашуга өйрәтү, төрле стиль һәм жанрдагы текстлар төзү күнекмәсе формалаштыру;
- укучыга үзенең сөйләм осталыгын, талантын сынап карарга шартлар тудыру һәм унынчы сыйныфта гуманитар юнәлештә профиль сайларга ярдәм итү.

:белем-күнекмәләрен үстерү, күренекле шәхесләрен, әдәплелек кагыйдәләрен, татар халык уеннарын, телне ,әдәбиятны өйрәнү аша сәнгать өчен шартлар тудыру. Татар һәм рус телләрендә охшашлыкны һәм аермалыкны өйрәтү.

Көтелгән нәтижәләр:-

- укучыларның туган телне өйрәнүгә карата ижади активлыкларын арттыру;
- сәләтле балаларны ачыклау һәм аларның киләсе үсешенә булышлык күрсәтү.
- дәрестә алган грамматик, орфографик, пунктуация, сөйләм теле һәм язу күнекмәләрен ныгыту һәм үстерү;
- ижат эше белән шөгыйльләнү һәм материалларны төрле басмаларга тәкъдим итү;
  - төрле темаларга проектлар эшләү;
- район, республика күләмендә үткәрелә торган бәйгеләрдә катнашу;
- еллык эшкә йомгак ясау.
- алган белемнәрне практикада куллану;
- төрле конкурсларда катнашу, олимпиадаларга эзерләнү;

Программаның күләме укучылар үзләренең һөнәри омтылышларын, сәләтләрен ачыкларга, традицион булмаган дәрес төрләре аша матур сөйли, аралаша, үз фикереңне эзлекле, аңлаешлы итеп әйтеп бирүнең киләчәк тормышта бик кирәк булуына ышандыру өчен житәрлек, дип уйлыйм.

Коронавирус чире аркасында санитар-эпидемиологик оешмасыннан мәктәпләрдә укуларны **дистанционга** күчәрсәләр, эш программасына үзгәрешләр кертеләчәк.(темага туры килгән сылгалар кулланып, ватцап, зум аша дәресләр узачак.)

Контроль формасы:

Чыгыш;

Күзәтү;

Әңгәмә;

Анализ;

Тематик бүленеш

№ n/n	Бүлекнең исеме, тема	Үткәрү вакыты	Сәгать саны,			контроль формасы һәм анализлау
			барысы	теория	гамәли	
	1. Телебез – тарихи ядкарь					
	Түгәрәкнең максаты, бурычлары, яна уку елына эш планы белән танышу, куркынычсызлык кагыйдәләрен искә төшерү.	6.10	2	2	1	әңгәмә
	Тел – халыкның рухы, язмышы ул.	7.10	2	2	1	Сорау-әңгәмә
	Татар халкы, этнонимы, һәм теле.	13.10	2	2	1	әңгәмә
	Сөйләм сәнгатендә сүз.	14.10	2	2	1	күзәтү
	Ораторлык сәнгатенең тормышта әһәмияте.	20.10	2	2	1	әңгәмә

Аралашуда коммуникатив хаталар.	21.10	2	2	1	дәрес практика
Урта диалектының үзенчеләкләре.	27.10	2	2	1	күзәтү
Лениногорск ягы сөйләменәң фонетик үзенчеләкләре.	28.10	2	1	1	әңгәмә
Жирле сөйләмебезнең лексик диалектизмнары.	2.11	2	2	1	күзәтү
Диалектларны туплау һәм өйрәнү.	3.11	2	2	1	әңгәмә
Презентация: диалектларны һәм сөйләмнәрнең үзенчәлеген өйрәнүнең әһәмияте.	9.11	2	2	1	дәрес диспут
2. Сөйләм културасы					Дәрес дискуссия
Әдәби сөйләм стиле.	10.11	2	2		әңгәмә
Сөйләүченәң фикерләү културасы.	17.11	2	2		Сорау-әңгәмә
Сәнгатьле сөйләм күнекмәләре.	18.11	2	2		әңгәмә
Орофоэпия өстендә эшләү.	24.11	2	2	1	практик дәрес
Паузалар һәм аларның төрләре.	25.11	2	2	1	Күзәтү
Сөйләм темпы.	1.12	2	2	1	Күзәтү
Басым һәм аның төрләре.	2.12	2	2		әңгәмә
Хәрәкәтләр, мимика һәм гәүдә тотышы.	8.12	2	1		әңгәмә
Интервью.	9.12	2		1	күзәтү
Мәкалә төрләре турында мәгълүмат.	15.12	2	2	1	Практик дәрес
Мәкалә язу.	16.12	2		1	күзәтү
Эш кәгазьләре.	22.12	2	2	1	әңгәмә
3. Яхшы сүз – жан азыгы					

Сүз турында мәкаль, әйтемнәр туплау.	23.12	2	1	1	Дәрес-уен
К.Насыранның “Китаб-эт-тәрбия” китабы (64 нче,89 нчы тәрбия).	29.12	2	1	1	Дидактик уен
Татар исемнәре һәм ислам.	30.12	2	1		Дидактик уен
Ир-ат исемнәре.	12.01	2		1	Дидактик уен
Хатын-кыз исемнәре.	13.01	2		1	күзәтү
Әйтер сүзем бар.	19.01	2		1	Дидактик уен
Шигырь, такмак язу.	20.01	2			Практик дәрес
Котлау текстлары төзү.	26.01	2			күзәтү
Хат алышу төрләре. Хат язу.	27.01	2		1	Дидактик уен
Йомгаклау. Сүзнең кеше тормышында тоткан роле	2.02	2	1	1	
5. Язу турында төшенчә.					
Язу ни өчен кирәк? Татар халкында язу тарихы.	3.02	2	2	1	күзәтү
Татарларда беренче басма китаплар	9.02	2	2		күзәтү
Татар алфавиты һәм аның үзенчәлекләре	10.02	2	1	1	Практик дәрес
Авазлар һәм хәрәфләр. Фонетик уеннар. Сүз хикмәте.	16.02	2	2	1	күзәтү
Практик эш.Кроссвордлар, ребуслар төзү. Лингвистик әкият язу.	17.02	2	2	1	Дәрес диспут
6. Этимология					
Этимология фәне.Сүзләр каян килеп чыккан?	24.02(23.02)	2	1	1	әңгәмә
Сүзнең мәгънәле кисәкләре.Сүз ясалы чылбыры.	2.03	2	2		күзәтү
Практик эш.”Тамыр-сүзнең йөрәге”.“Сүзләр дөньясында”,”Тамырлар һәм кушымчалар” уены	3.03	2	1	1	укучылар чыгышы
7. Сүзлекләр					

	Сүзлекләрнең хәзерге татар әдәби теленормаларынүзләштерүдәге роле	9.03	2	2	1	әңгәмә
	Хәзерге татар теленең норматив сүзлекләре	10.03	2	2	1	әңгәмә
	Орфоэпик, аңлатмалы, орфографик сүзлекләр-грамматик бәхәс уята торган мәсьәләрне хәл итә торган сүзлекләр	16.03	2	2	1	Дәрес-уен
	Сүзлекләрне дәрәс һәм урынлы куллану	17.03	2	1	1	әңгәмә
	8. Сүз төркемнәре тарихыннан					
	Сүз төркемнәре тарихыннан. Исем, сыйфат, алмашлык...	23.03	2	1	1	Дәрәс-экскурсия
	Фигыль заманнарын беләсеңме?	24.03	2	2	2	күзәтү
	Сүзләргә бәйли бел. Гади жөмлә	30.03	2	2	2	күзәтү
	Тыныш билгеләре тарихыннан. Тыныш билгеләргә килеп чыгышы.	31.03	2	2	1	Дәрәс-очрашу
	Практик эш. Тыныш билгеләргә дәрәс куя беләсеңме?	6.04	2	2	2	күзәтү
	9. Сөйләм үстөрү үзенчәлекләре					
	Язма һәм сөйләмә телнең әһәмияте, тормыштагы роле.	7.04	2	2	2	Дәрәс-видео
	Төп жанрлар.	13.04	2	1	2	Дәрәс-уен
	Текстның структурасы.	14.04	2	2		Чыгыш-күзәтү
	Телебездә сурәтләнү чаралары.	20.04	1	1	2	укучылар чыгышы
	Еллык контроль эш	21.04	1	1	1	Дәрәс-контроль
	Йомгаклау дәрәсе.	27.04	1	1	1	күзәтү
	Кызыклы уеннар	28.04	1	1	1	Чыгыш-анализлау

Тиеш:112сәг. Барлыгы:111сәг. (23.02-бәйрәм)

Программаның эчтәлеге

№ п/п	Тема	Эчтәлек	Сәгать саны
1	Телебез – тарихи ядкаръ	Дәрестә алган белемнәрне тирәнәйтү һәм киңәйтү, аларны тормышта гамәли куллана белү белү күнекмәләрен биерү. Тел-халыкның рухы, язмышы ул.Тел ул – кешеләр һәм кешелек буыннары арасында аралашу коралы.Телнең функциональ үсеше турында мәглүмат	11
2	Сөйләм культурасы	Укучыларның тезмә, парлы, кушма сүзләр темасы буенча өйрәнгән белемнәре аша бу сүзләрнең мәгънәсен, ясалышын, язылышын, искә төшерү, сөйләмдә дәрәс куллана белү күнекмәләре булдыру.	12
3	Яхшы сүз – жан азыгы	Укучыларда сөйләм әдәбе күнекмәләре формалаштыру, телдән сөйләмне сафландыру; ата – аналарны , өлкәннәрне хөрмәт итү, аларга игелекле , мәрхәмәтле, игътибарлы , ихтирамлы булу хисе тәрбияләү; туган телгә мәхәббәт тәрбияләү.	10
4	5. Язу турында төшенчә.	Татар алфавиты,беренче басма татар китаплары,татарларда язу тарихы белән якыннан таныштыру.	5
	Этимология	Татар халкы элек-электән исем кушуга зур җаваплылык белән караган. Яңа туган сабийга кушу өчен исем эзләгәндә, ул исемнең җиңел әйтелешле, яхшы мәгънәле һәм аһәңле булырга тиешлеген истә тоту зарури. Балага исем кушу – бик җаваплы, зур һәм мөһим вакыйга.Тугач, адәм баласына нинди исем кушалар – шул бөтен язмышын хәл итәргә мөмкин икәнлеген төшендерү.	3
5	Сүзлекләр	Төрле сүзлекләр белән танышу, аларны урынлы куллану	4
6	Сүз төркемнәре тарихыннан	телне актив фикерләү нигезендә өйрәнү һәм нәтиҗәләгән күрсәтү, логик фикер йөртү, үзанализ, үзбәя кебек күнекмәләр булдыру,аларны практикада куллану.	5
7	Сөйләм үстөрү үзенчәлекләре	Язма һәм сөйләмә телнең әһәмияте, тормыштагы роле. Төп жанрлар.Текстның структурасы. Телебездәге сурәтләр чаралары. Сөйләм стильләре.Сүз байлыгын куллану үзенчәлекләре.Сөйләмдә мәкальләр куллану. Эпиграф. Әйтемнәр. Жырлар.Фразеологик әйтелмәләр. Сөйләмнең саф, җыйнак булуы.Сөйләмнең аһәңле, аңлаешлы булуы.	7

Матераль – техник тээмин ителеш.

Санитар-эпидемиологик каггьдэ һәм талэплэргэ (СанПиН 2.4.2 № 178-02) жавап бирүче кабинет.
мультимедияле жиһазлар.(экрaн,ноутбук)

Кулланылган әдәбият:

1. Абдрәхимова Я.Х. Татар теленнән бәйләнешле сөйләм үстерү дәрәсләре. – К., 2005.
2. Әбдрәхимова Я. Х. Татар теленнән дидактик материаллар. – К., 2004.
3. Вагыйзов С.Г. Кызыклы грамматика. – Казан, “Мәгариф” нәшрияты, 2002.
4. Валиев. З. В. Эш кәгазьләре үрнәкләре. – К., 1999.
5. Габдулхаков В. Ф. Коммуникативная культура общения и диагностика речи в школе. – К., 2001.
6. Галимов И. Р. Мавыктыргыч лексикология. Татар уртагомуми беле мәктәпләре, педагогия колледжлары һәм училищелары өчен уку ярдәмлеге. – К., 2001
7. Ибраһимов С. М., Сафиуллина Ф. С. Практик стилистика. – К., 1978.
Максимов Н. В. Татар теленнән тестлар. – К., 2002.
8. Сафиуллина Ф. С. Сүз – иясе белән йори. – К., 1985.. Юсупов Р. Икетеллек һәм сөйләм культурасы. – К., 2003.

Өстәмә белем бирү программасының методик яктан тәмин ителеше

1. 2004 - 2013 нче елларга Татарстан Республикасы дәүләт телләрен һәм Татарстан Республикасында башка телләрен саклау, өйрәнү һәм үстерү буенча Татарстан Республикасы дәүләт программасы //Мәгариф. – 2005. - №1. – Б. 38.
2. Татар мәктәпләрендә татар балаларына татар теле һәм әдәбияты укыту программалары. – Мәгариф, 2010.
3. “Мәгариф” журналлары
4. Интернет-ресурслар: “Открытый класс”, “Белемги.” Н.бсайтлар.

Веб.сайтлар:

<http://kitap.net.ru/tatar.php> татар электрон китапханәсе